

22. Дубровин Н.Ф. Указ. соч. – Т. 3. – С. 379-380.
23. Дубровин Н.Ф. Указ. соч. – Т. 3. – С. 380.
24. Смерть барона Павла Вревского // Русская старина. – 1876. – №1. – С. 221-222.
25. Тарле Е. В. Указ. соч. – Т. 2. – С. 445-446.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА:

Вдовиченко Євген Володимирович – викладач кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук Херсонського державного аграрного університету
Наукові інтереси: історія Кримської війни та Півдня України.

УДК 327.2+930

НА МАРГІНЕСІ ПОЛЬСЬКОЇ РОМАНТИЧНОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ: МІХАЛ ГРАБОВСЬКИЙ

Олександр КІЯН (Кіровоград),

Павло АНТОНЮК-КИСІЛЬ (Рівне)

У статті здійснено аналіз наукової спадщини М.Грабовського, одного із засновників “української історичної школи” в польській романтичній історіографії 40–60-х років XIX століття. Визначені провідні тематичні лінії досліджень та концептуальні ідеї польського вченого щодо історії України.

Ключові слова: романтизм, історіографія, історична школа, історія України.

В статье осуществлен анализ научного наследия М. Грабовского, одного из основателей “украинской исторической школы” в польской романтической историографии 40–60-х годов XIX столетия. Определены ведущие тематические линии исследований и концептуальных идей польского ученого относительно истории Украины.

Ключевые слова: романтизм, историография, историческая школа, история Украины.

Analysis of scientific heredity of M. Yrabovskiy as one of the founders of “Ukrainian historical school” in Polish romantic historiography in the 40-th – 60-th years of the XIX-th century is carried out in the article. The main thematic lines of researches and conceptual ideas of Polish scientist about the History of Ukraine are determined.

Key Words. Romanticism, historiography, historical school, History of Ukraine.

Романтизм – один з найяскравіших етапів у розвитку історичної думки переважної більшості європейських народів. Апогей його розвитку припадає на першу половину XIX століття, але з епохою “преромантизму” та “постромантизму” він продовжує свою еволюцію й до сьогодення. Характерною рисою романтизму в історичній науці є поява цілого ряду визначних дослідників, творчість яких привела до створення теорій,

складників національно-історичних доктрин. Водночас на периферії історіографічного процесу опинилася ціла плеяда науковців, які в силу тих чи інших політичних, соціальних та національних відмінностей не вписувалися в загальноприйняті канони версій національної історії.

У контексті осмислення історії України до розряду науковців саме такого гатунку має бути зарахований польський літератор, публіцист і громадський діяч Міхал Грабовський (1804 – 1863).

М. Грабовський – майже невідома історична постать. Навіть ті декілька вчених, які протягом останніх десятиліть виявляли інтерес до його особи, до кінця не усвідомили його ролі в польській та особливо українській історіографії XIX століття [1]. Тим часом, творчість Грабовського спонукала цілу плеяду визначних діячів польської й української культури (у їхньому числі – Ю. Словацький, В. Антонович, Г. Сенкевич та ін.) до поглибленого знайомства з історією України [2, с. 68]. Варто також зазначити, що один з найбільш впливових діячів українського національного Відродження XIX ст. Пантелеймон Куліш, який сприйняв ряд його ідей, називав Грабовського “українським Вальтером Скоттом”, послуговувався його порадами при створенні першого українського історичного роману “Чорна Рада”, надрукував архіважливу для розуміння польської версії причин польсько-українського історичного “антагонізму” статтю в “Записках о Южной Руси”, атестуючи польського вченого як кращого фахівця з історії України [3, с. 76].

Відповідно **мета статті** полягає в ознайомленні зі змістом історико-наукової спадщини польського вченого та показі тих компонентів його історичних узагальнень, які лягли в основу теоретичних постулатів української історичної школи в польській романтичній історіографії й сприяли виробленню польських стереотипів щодо історії українського народу.

Міхал Грабовський народився 1804 року на Волині в шляхетській родині, яка мала досить великі земельні володіння на Правобережній Україні. Дитячі роки провів у селі Олександрівка недалеко від Чигирина (нині містечко Олександрівка Кіровоградської області. – П.А.-К.).

Навчався в Уманській гімназії разом із відомими згодом польськими поетами, представниками української течії в польській романтичній літературі Б. Залеським та С. Гощинським. Постійні дебати в гімназії про романтизм і класицизм, захоплення літературою, особливо романтичною, привели до утворення літературного гуртка, що отримав назву “Sa-Go-Gra” (Залеський, Гощинський, Грабовський), чи в критичній літературі – “Уманська школа” [4, с. 106]. Через вільнодумство й непорозуміння з дирекцією закладу Грабовський не закінчив гімназію й переїхав до Одеси, а згодом 1825 року перебрався до Варшави. Тут він знову зустрівся з Б. Залеським та С. Гощинським, але розходження з “червоними романтиками” в поглядах на селянське питання, збройне повстання підштовхнули Грабовського в 30-х роках XIX ст. до католицько-консервативного, “білого”

табору. С. Гошинський у своїх спогадах, опублікованих у “Літературній Варшаві” (1833), іронічно говорить про свого колишнього товариша: “се панич-французик, з усіма хибамі аристократа” [3, с. 78]. Але досить очевидно, що головна причина розходження зі своїми гімназійними товаришами полягала не в становій нерівності, а в ідейно-політичному протистоянні. Уже 1830 року М. Грабовський мав за провідну ідею не відродження історичної Жечі Посполитої від “моря до моря”, яка гріла душі польських патріотів, а ідею “всеслов’янської єдності”, що в умовах піднесення польського національного руху та його антиросійського спрямування видавалася недоречною та навіть шкідливою. Теоретико-політичні сентенції Грабовського, що “всі поляки мусять йти за слов’янськими народами, а найближчі їхні сусіди історичні – це росіяни й малороси” [5, с. 247], викликали не лише заперечення з боку польської політичної еліти, але й досить тенденційні закиди в “політичному сервілізмі” А. Міцкевича, А. Тишинського, Ю. Крашевського та ін. видатних польських діячів культури [3, с. 84].

На ставлення поляків до М. Грабовського вплинули не тільки його панславістські уподобання, але й співпраця з російською владою. 1832 року маркіз А. Великопольський подав проект Миколі I, де обґрунтував ідею польсько-російського зближення на основі визнання Росією певної територіальної автономії Польщі та сприянні в розвитку науки й культури. Результатом цього звернення й реалізації “культурницької програми” Великопольського стали відкриття Варшавського університету та більш широке залучення поляків до освітніх програм російського уряду. 1832 року, коли Великопольський став попечителем навчального округу, який охоплював Правобережну Україну, він запропонував М. Грабовському посаду директора комісії народної освіти. Розірвавши з варшавським оточенням, М. Грабовський 1831 року оселився в родовому помісті на Черкащині (с. Олександрівка), періодично виїжджаючи до Києва, Варшави, Відня переважно для своїх наукових занять. Саме в “олександрівський період” (1831 – 1950 рр.) свого життя М. Грабовський став видатним істориком, літературним критиком і публіцистом. Під псевдонімом “Едвард Тарша” розпочав Грабовський свою літературну діяльність з “історичної белетристики” в дусі Вальтера Скотта, опублікувавши повісті з українського життя “Коліїщина і степи” (1838), “Станція Гуляйпільська” (1840), “Тайкури” (1845), “Оповідання курінного” та ін. Варто зазначити, що більшість цих творів перекладалися російською мовою П. Кулішем та публікувалися в “Московитянине” М. Погодина й “Современнике”.

Але особливо великий резонанс у польському суспільстві викликали його літературно-публіцистичні праці: “Literatura i krytuka” (1838), “O skole ukrainskiej poezyi” (1840), “Literatura Romansku w Polsee” (1841) та ін. “Застенковий” патріотизм Грабовського зумовив досить різкі заперечення польських літераторів, у тому числі й А. Міцкевича та Ю. Крашевського, які

навіть на початку 40-х років намагалися скомпрометувати Грабовського. За участю А. Міцкевича літературний критик А. Тишинський звинуватив М. Грабовського в плагіаті, указавши на деякі запозичення з творів французьких романтиків Віллемана та Гізо [3, с. 88]. Ці нападки привели М. Грабовського до остаточного розриву з польськими патріотами, хоч він ще деякий час і листувався з редакцією “Pielgrzym”, намагаючись дати гідну відповідь своїм опонентам.

Позбавлений можливості доносити свої думки до широкого польського читацького загалу, М. Грабовський повністю віддається джерельній евристиці, відшукуючи стародруки та колекціонуючи українські старожитності. Його матеріалами з археології України скористався київський цивільний губернатор Іван Фундуклій, видрукувавши одну з перших на теренах Росії археологічних розвідок “Обозрение могил, валов и городищ Киевской губернии” (1848). У передмові до видання Фундуклій прямо зазначає, що “багато зобов’язаний у виконанні своєї праці сприянню чигиринського поміщика М. А. Грабовського”. Через два роки побачила світ книга й самого М. Грабовського “Ukraina dawna i teraźniejsza” (“Україна давня і сучасна”), присвячена археологічним пам’яткам Наддніпрянської України. Перший розділ цієї праці присвячений старожитностям Чигиринського повіту Київської губернії.

Розпочавши дослідження історії України в ранзі аматора, “збирача старожитностей”, Грабовський поступово доходить до переконання про потребу наукового осмислення історичного минулого українського народу. “Розповіді про Україну, – пише Грабовський, – розпалювали моє бажання глибше осягнути історичний побут і звичаї цього народу” [5, с. 101]. Захоплення українською старовиною змусило польського історика приділити більш прискіпливу увагу історичним джерелам, і він, зрозумівши непересічну роль корпусу достовірних свідчень в історичному пізнанні, публікує збірник історичних документів з історії краю під загальною назвою “Zrodła do dziejów polskich” [6].

Переїзд М. Грабовського 1850 року до Києва, де він перейнявся ідеєю всеслов’янського покликання міста на Дніпрі та прагнув видавати газету польською мовою “Słowianin”, посирила в нього ілюзії щодо потреби й можливості польсько-українського зближення. Програма газети “Słowianin”, складена Грабовським, демонструє саме таку ідейно-політичну мотивацію, що викликала заперечення як з боку польського табору, так і російської влади [3, с. 81].

У 40-х роках остаточно викристалізуються ідеологія й історичні погляди М. Грабовського. Особливо важливу інформацію в цьому плані містить тритомна праця “Література і критика”, значна частина якої присвячена українській школі в польській літературі та екскурсам з історії України [4, с. 116].

Виношуючи думку про нагальну потребу створення всеслов’янської

літератури та історії, Грабовський водночас був переконаний, що на шляху до цієї мети варто враховувати самотність кожного “малого” і “великого” слов’янського народу. У тому числі потрібно починати з низів, “не вигадувати сюжети та загальні форми, а брати їх з народної творчості” [5, с. 72]. Щоб бути міцною, історія повинна виходити з “народних переказів і поезії, оскільки саме вони розкривають справжнє життя народу” [5, с. 86].

Водночас, як історик-романтик, Грабовський висловлює переконання, що необхідно брати до уваги саме ту добу, де існують найбільш самотні й оригінальні вияви народної самодіяльності. “Коли справа стосується історії, – образно пише він, – то вона досить залежить не лише від набору фактів і критичного мислення, але і від фантазії дослідника, так що доба, де панують фантазія та чуття, має для нас досить важливе значення. Тому взагалі народна стихія, а зокрема українська народна творчість, є джерелом вивчення, яке ніколи не згасне” [5, с. 91].

Романтичну лабораторію М. Грабовського характеризує його формула дослідження, яка зведена до тріади: “народність”, “яскрава оповідь”, “історична правда”. В одному з листів до Пантелеймона Куліша Грабовський констатує, що “польська історія спотворена, а література гине, бо в них є лише тенденція та політика” [5, с. 106]. За відсутність “історичної правди” Грабовський критикує “Полтаву” О.С. Пушкіна, вважаючи, що його герої “неправдиві, а тому дерев’яні” [5, с. 109]. Грабовського не влаштовує “героїчна брехня”, і він прагне до створення “дієвої”, але водночас “правдивої” картини минулого.

У контексті теорії “історична правда” Грабовський моделює потребу вироблення плану дій та об’єднання вчених на засадах спільних дослідницьких інтересів. Головне завдання культурних осередків у царині історії і літератури, на думку Грабовського, полягає в тому, що “українці та діячі “української школи” в польській літературі мусять подати руку для великої роботи з’ясування слов’янських старожитностей, схованих імлюю” [5, с. 109]. Таким чином, є очевидним, що Грабовський покладає велику надію на процес польсько-українського зближення, але й уважає, що він має здійснюватися на основі переосмислення та вироблення компромісного погляду на історичне минуле з урахуванням слов’янського коріння народів.

Якщо попередники Грабовського в польській романтичній історіографії та літературі, у тому числі й ті, які були пройняті щирими українофільськими симпатіями, на зразок Б. Залеського чи С. Гоцинського, старанно обминали селянсько-українські та польсько-панські взаємини (за винятком твору С. Гоцинського “Замок канівський”), Грабовський з усією повнотою піднімає не лише міжетнічне, але й соціальне тло, на основі якого проходили українські повстання. Саме такий “об’єктивний” підхід польський історик демонструє у творі “Коліївщина і степи”, де показана мотивація повстанців та їхня непослідовність у своїх діях, з одного боку, та нічим не виправдана жорстокість польських панів – з іншого [7].

Грабовський був надто віддаленим від української “костомарівсько-шевченківської” романтичної версії української історії, але водночас він не визнавав “балетних козаків” та “малярські історії” Б. Залеського, Т. Падури, Ю. Крашевського та інших польських дослідників, котрі прагнули перетворити українське історичне минуле в “зібрання дивоглядів” [5, с. 121].

На основі вивчення першоджерел, і маючи у своїй уяві загальну теоретико-методологічну конструкцію, в основу якої була покладена ідея “люду” (“народності”), Грабовський уперше в польській історіографії спробував окреслити хронологічні межі й зміст самого поняття “українська історія”. На відміну від Духінського, який виводив українську історичну екзистенцію з расових категорій, Грабовський розвиває автохтонну теорію на основі територіального принципу. Згідно з концепцією польського романтика, назва “Україна” місцевого походження й пов’язана з полянами дніпровськими (“*polanie dniewrowi*”), які після прибуття варягів отримують нову назву “Русь” [7, s. 199]. У своїй історичній періодизації Грабовський виокремлює першу епоху під загальною назвою “Русь Полуднева”, яка у свою чергу поділяється ним на підперіоди: “Доволодимирівську” (“*przedwłodzimierzowa*”), “Володимирську” (“*Włodzimierzowa*”) та “після-Володимирську” (“*po-włodzimierzowa*”) [7, s. 200].

Прихід татар, на думку Грабовського, призвів до абсолютного спустошення руської землі. Залишилися тільки невеликі осередки людності, один з них на Запоріжжі під іменем козацтва. Але ці природні мешканці Русі за право жити у ворожому пограниччі змушені були перетворитися в звичайних нападників і вдаватися до грабежів та наїздів. Перебування Русі під монгольською зверхністю, згідно з концепцією Грабовського, становить другий проміжок її історії [7, s. 200]. Подальша історія “Полудневої Русі” в уяві польського історика – це вже, власне, не історія руського народу, а литовців, перероджених пізніше в поляків. “Саме вони, – образно констатує Грабовський, – стають творцями нової Русі, бо Русь Володимирівська згинула під татарами” [7, s. 201]. Тепер ці краї, здобуті в заволзьких займанців, відновлюються до життя, осаджуються пришлою людністю й бороняться від кочівників. Родючі тутешні “пустощі” переходять до діяльних князів гедимінового роду як право “власності меча” (“*własność miecza*”). Відповідно до такого військово-колонізаційного процесу, Грабовський окреслює третій період історії під назвою “Русь литовська” [7, s. 201]. Саме цей проміжок часу уявлявся досліднику як один з ключових в історії “Полудневої Русі”, оскільки в ньому відбулися не лише етнічні флуктації, але й зміна цивілізаційних орієнтирів. Литовсько-польська колонізація в степових “кресах” набуває характеру форпосту західної цивілізації, яка, на думку Грабовського, не достатньо чітко усвідомлена історією (*zasługa ogromna, która im dotąd nie dostatecznie zawdziecza historja*) [7, s. 201].

Подальша історія краю, якому повертається давньоісторична назва “Україна”, це вже творіння людності, котра під захистом (*oslonom*)

пограничної цивілізації розбудовує свою землеробську цивілізацію, просуваючи її далеко на Схід. Згідно з Грабовським, це і є четвертий період української історії, який він кваліфікує назвою “Литовсько-польський” [7, s. 201].

П’ятий період української історії в концепції польського дослідника розпочинається “Хмельниччиною”, фатальним зіткненням Жечі Посполитої з козацтвом, яке під впливом поляків було повернено до життя, але, скориставшись своїм посиленням, виявило ті дикі інстинкти, котрі були закладені в ньому раніше номадичною стихією [7, s. 201].

По останніх війнах і договорах, що інспірувала “Хмельниччина”, край розділяється на три половини: Запоріжжя, Україна лівого і правого берегів. Тільки остання належить до Польщі. Край під польською егідою, в попередні десятиліття спустошений та обезлюднений, знову зусиллями магнатів, шляхти й вільного люду поновлюється. Але в краї збереглися сильні супротивні традиції (*tradycyi dawnych nierokojów*), що набувають характеру найкровопролитнішого вибуху, уособленого гайдамацьким рухом. То є, у концепції Грабовського, шостий й останній “Польський період” української історії [7, s. 203].

Очевидно, що наведена схема історії України Грабовського є чітко виражена версія польського проникнення на Схід, яка, власне, висвітлює не історію українського народу, а історію “польщизни” в краї. З нівелюванням фактора домінування Польщі в українських землях Грабовський і закінчує свою періодизацію, полишаючи на перспективу майбутньої україно-польської співпраці й порозуміння лише ефемерну надію. Концепція Грабовського, підсилена в наступних його дослідженнях концепцією україно-польських історичних взаємин, стала тим ідейним фоном, на основі якого адепти “української школи” в польській історіографії розбудовували свої численні дослідження з історії України, надаючи їм характер регіональних студій з історії Польщі.

Поряд з концепцією історії “Полудневої Русі” Грабовського, що віддзеркалює значною мірою “історико-реставраційну” композицію в поглядах на Україну польських романтиків, варто виділити й постановку теорії “польського культурництва”, яка по суті стала прелюдією до розробки його послідовниками з числа адептів української історичної школи доктрини “культуртрегерства”. Сутність “культурницької теорії” в контексті подій української історії в рецепції Грабовського зводилася до трьох принципових положень:

а) українці несуть головну відповідальність за “непорозуміння” з поляками, бо вони припустилися багатьох “промахів” і “помилкових суджень” та “прогайнували” не одну нагоду до порозуміння. Лише кращі їхні герої, на зразок К. Сагайдачного, які мали рідкісний для українців “політичний такт”, розуміли значущість потреби польсько-української дружби та співжиття разом [9, с. 295];

б) польське панування в Україні ніколи не було обтяжливим для місцевого населення, оскільки воно зменшувалося вимогами освіти. Суспільні умови в обох народів були споріднені. Українська аристократія ніколи не пропонувала своєму народові конструктивну політичну програму, а отже, покладати на польську аристократію відповідальність за помилкові дії щодо українців неправильно [9, с. 322];

в) панування польської шляхти на українських теренах було досить “м’яким”, оскільки “селянська залежність” (“*poddaństwo*”) мала в Україні своєрідний характер. Вона не була ні французьким примусом (“*serwage*”), ані німецьким економічним гнобленням (“*Leibeigenschaft*”) чи російською кріпацькою залежністю (“крепостное право”). Це була поміщицька опіка, яка мала батьківський (“патеринський”) характер та діяла в інтересах українського селянина [5, s. 201].

Взагалі домінування в теоретичних постулатах М. Грабовського тези про потребу українсько-польського зближення вилилось в історико-політичну формулу, яку він висловив П. Кулішу: “Україна ваша, а ми культурні пришельці” [1.2.269, s. 89]. Але ця формула в історичній інтерпретації Грабовського трансформувалась у надмірну ідеалізацію чинника навернення українців у лоно цивілізації. Саме цей аспект історичної теорії був озвучений Грабовським під час публічного протистояння між польськими та українськими істориками, яке розгорілося в 50-х роках XIX століття в контексті обговорення причин польсько-української конфронтації XVII ст.

Незважаючи на те, що ініціатором цієї полеміки не є Грабовський, а український історик, літератор й етнограф Пантелеймон Куліш, який у другому томі “Записок и Южной Руси” опублікував універсал гетьмана Острянина від 20 березня 1638 року, де був заклик до українців боротися проти своїх “історичних кривдників – ляхів”, очевидно, що саме польський історик надав науковому обговоренню проблеми полемічний запал. Відгукнувшись на пропозицію Куліша “вказати польський погляд” на це “досить делікатне”, а крім того, “архіважливе” історичне питання, Грабовський розвинув цілу теорію щодо заслуг польського етнічного елемента в розбудові цивілізації на українських теренах [9, с. 203 – 302].

Хоча в преамбулі статті “О причинах взаимного ожесточения поляков и малороссов в XVII в.” Грабовський задекларував положення, що “єдине прагнення наших спорів – з’ясувати істину” [9, с. 308], він підійшов до проблеми досить тенденційно, повторюючи положення, які стали аксіомою польської романтичної історіографії. Вони зводилися до думки: “Володіння Україною було з боку Польщі не завоюванням, не поневоленням, а, навпаки, звільнення цієї землі” [9, с. 316]. І далі: “Дух підкорення інших народів був зовсім непритаманний полякам; навпаки, єдину силу політичної системи об’єднання різноплемянних провінцій складав у них дух толерантності і якоїсь незвичної великодушної гордості” [9, с. 318].

Виділення історії України, про що свідчить періодизація, як осібної

сфери дослідження М. Грабовським мала фундаментальне значення для теоретичного підґрунтя української історичної школи в польській романтичній історіографії XIX ст. По суті погляди польського історика-українофіла змушували його послідовників (Й. Ролле, О. Яблоновський та ін.) зміщувати акцент дослідження із загальнопольської до регіонально-української історичної проблематики, критично ставитися до традиційних польських наукових стереотипів. Грабовський також визначив тематику майбутніх студій adeptів школи, уподобавши насамперед період XVI–XVII ст., який, на його думку, у найбільш концентрованому вираженні передає все розмаїття польсько-українських міжетнічних й політично-культурних взаємин. Водночас, як натхненник й ідеолог української історичної школи, Грабовський, попри всі свої демократичні реверанси, не зумів дати об'єктивну оцінку “інстинктивним поривам” українського селянства до волі, кваліфікуючи соціальний і національно-визвольний рух в Україні в дусі польських консервативних ортодоксів як “розбій”. Відійшовши від канонізованих польською націоналістичною історіографією стереотипів щодо минулого українського народу, Грабовський у своїй історії “Полудневої Росії” обмежився спорадичними спостереженнями без належного прагнення до історичного синтезу. У середовищі української історичної школи такий концептуальний підхід Грабовського породжував думку, що історія України – це регіональна “забавка”, яка розбавляє та урізноманітнює історію Польщі, без претензій на особливий статус у середовищі історії “всеслов'янської” [10, с. 368].

Ще один важливий контекст впливу Грабовського на українознавчі студії виразників школи полягав у його критичному ставленні до ролі козацтва, яке зусиллями його попередників (М. Чайковський та ін.) перетворилося в “омріяну легенду” польських “українофілів”. Реалізм Грабовського, побудований на досконалому вивченні джерельних матеріалів, змусив навіть ряд відомих дослідників історії українського козацтва переглянути своє бачення проблеми. У цьому плані варто послатися на думку Олександра Яблоновського, представника “старшої генерації” української школи, котрий в “Автобіографії” підкреслює ту особливу роль, яку відіграли насамперед М. Грабовський та Е. Руліковський у намірі приступити до широкомасштабного дослідження “козацької України” [10, с. 372].

Симптоматично, що особливо глибокий резонанс викликали українознавчі студії Грабовського в середовищі української народницької історіографії. У цьому плані досить показовою є еволюція від “козакофільства” до “козакофобства” П. Куліша, який у преамбулі останньої своєї великої праці “История воссоединения Руси” (1893) констатує: “Близько півстоліття тому знайомство з Міхалом Грабовським, а через нього з К. Свідзинським, Е. Руліковським, привело мене до документального вивчення нашого українського минулого, без чого я ніколи б не зрікся від наших літописних вигадок, які до кінця днів своїх повторював Костомаров”

[3, с. 87].

Ще раніше, 1876 року, на сторінках галицького часопису “Правда” Куліш, який уперше висунув ідею польсько-українського порозуміння на основі спільних політичних інтересів у Галичині, констатував: “Михайлу Грабовському я вдячний більше, ніж кому-небудь в тому, що я тепер в польсько-українському питанні щось розумію” [3, с. 88].

Подібні реверанси в бік М. Грабовського трапляються і в працях одного з найбільш принципових критиків польських романтиків В. Антоновича, який у ранній період своїх наукових захоплень українством відверто писав, що “за винятком М. Грабовського, К. Свідзинського в польській історичній літературі бракує сумлінних дослідників, які пишуть про Україну” [3, с. 91].

Слід відзначити ще один важливий момент ролі М. Грабовського в оформленні української історичної школи – його виняткову комунікабельність. Опубліковані листи М. Грабовського до цілого ряду діячів польської науки й культури розкривають не лише розмаїття його дослідницьких інтересів, але й підкреслюють ту особливу роль, яку він відіграв у піднесенні престижу дослідника історії України.

Поєднуючи все сказане в єдину логічну систему, можна з упевненістю констатувати, що саме від М. Грабовського розпочинається системне вивчення української історії в межах наукового осередку, що має всі підстави кваліфікуватися як “комунікативна науково-історична школа”. Ключова функція Грабовського в межах цієї організації прихована в характері інтерпретації епізодів історії України (козацтво, гайдамачина та ін.) й формуванні на їхній основі польських історичних стереотипів щодо українського народу. Не вписуючись у перспективу розвитку польської національної історичної науки, Грабовський перетворився в маргінала історіографічного процесу XIX ст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гнатюк В. Польський літератор М.А. Грабовський і його приятелювання з П.О. Кулішем // Записки історико-філологічного відділу ВУАН. – К., 1928. – Кн. XXIII. – С. 110–122; Баженова С. М. Грабовський – представник “української школи” в польській літературі 40 – 60-х рр. XIX ст. // Освіта, наука, культури на Поділлі: Зб. наук. праць. – Кам’янець-Подільський: ОІЮМ, 2006. – Т. 6. – С. 134–139.

2. Kozak S. Michał Grabowski i ukraińska poezja ludowa / S. Kozak // Studio polono-slawica-orientalia. – 1982. – VII. – S. 161–185; Waśko A. Romantyczny saramatyzm. Tradycja szlachecka w literaturze polskiej lat 1831 – 1863 / A. Waśko. – Kraków, 1995. – S. 112–114; Bielanke-Luftowa M. Znaczenia terytorium w t. zw. “szkole ukraińskiej” / M. Bielanke-Luftowa // Pamiętnik Literacki. – 1936. – R. 33. – Zesz. 2. – S. 103–129.

3. Кіян О. Володимир Антонович і польсько-українська конфронтація в історіографії другої половини XIX століття / О. Кіян // Третя академія професора Володимира Антоновича. – К., 1995. – С. 61–72.

4. Юровська Олена. Куліш і Грабовський // Україна. – 1929. – № 5. – С. 76–92.

5. Козак С. Джерела “української школи” в польській літературі: Творчість польських письменників “української школи” // Наша культура. – Варшава, 1970. – №№ 4–

7. – С. 101–126; 17–28: 33–49.

6. Grabowski Michał. Korespondencja literacka. – Т. III. / Michał Grabowski. – Wilno, 1843. – 301 s.

7. Grabowski Michał. Źródła do dziejów polskich. – Т. 1. / Michał Grabowski. – Wilno, 1845. – 431 s.

8. Грабовський М. Коліївщина і степи // М. Грабовський // Вежа. – 1997. – №№ 8–9, 10.

9. Grabowski Michał. Do pana Aleksandra Grozy . Korespondencja literacka. – Т. II. / Michał Grabowski. – Wilno, 1843. – Т. 2. – S. 189 – 207.

10. Грабовський М. О причинах взаимного ожесточения поляков и малороссиян в X-VII веке / М. Грабовський // Записки о Южной Руси. – К.: Либідь, 1994. – Т. 2. – С. 293–328.

11. Jabłonowski A. Awtobiografia // Pisma Aleksandra Jabłonowskiego / Z przedmowa J.K. Kochanowskiego. – Warszawa, 1910. – Т. 1. – S. 330–369.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Кіян Олександр Іванович, доктор історичних наук, професор, завідував кафедрою всесвітньої історії КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: історіографія, методологія історії та методи історичних досліджень.

Антонюк-Кисіль Павло Володимирович – аспірант кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету.

Наукові інтереси: слов'янська романтична історіографія, польсько-українські культурно-історичні взаємини.

УДК 930.1:1

ФІЛОСОФСЬКА ГЕРМЕНЕВТИКА Й ПРОБЛЕМИ ТЕОРЕТИЧНОГО ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА

Олександр ЛУКАШЕВИЧ (Кіровоград)

Стаття присвячена вивченню можливостей філософської герменевтики Г.-Г. Гадамера для прояснення проблем теоретичного джерелознавства. Звертається увага на те, за яких умов можливе розуміння джерел, їхнє адекватне тлумачення. Але при цьому підкреслюється, що застосування тільки наукового методу не гарантує істинності пізнання, оскільки лише особистісне існування визначає наше сприйняття світу.

Ключові слова: філософська герменевтика, теоретичне джерелознавство, перед-розуміння, герменевтичне коло, теорія герменевтичного досвіду, науки про дух, традиція, інтерпретація, розуміння, тлумачення.

Статья посвящена изучению возможностей философской герменевтики Г.-Г. Гадамера для прояснения проблем теоретического источниковедения. Обращается внимание на то, при каких условиях возможно понимание источников, их адекватное истолкование. Но при этом подчеркивается, что применение только научного метода не